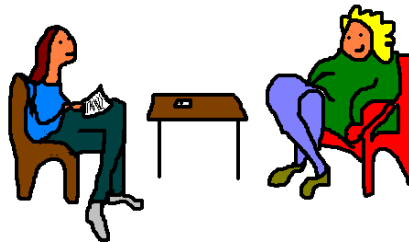

Intervjuteknik

Arbetets museum har sedan starten 1991 samlat in och dokumenterat människors personliga berättelser om arbete och vardagsliv. Skrivupprop, cirkelverksamhet och intervjuer är några metoder som används. I den här skriften ges några perspektiv på hur man kan arbeta med intervjuer i dokumentationsprojekt. Inledningsvis ges några konkreta tips på hur man kan göra livshistoriska intervjuer, följt av några fördjupande perspektiv. Därefter presenteras några konkreta tips inför, under och efter intervjun. Avslutningsvis ges exempel på teknisk utrustning, en samtyckesblankett och en mall för transkription, samt tips på litteratur. Du är givetvis varmt välkommen att kontakta museet om du har några frågor, arkivet@arbetetsmuseum.se, 011-23 17 13.

1. Göra intervjuer

Vi borde intervju varandra oftare. Alla bär vi på en livsberättelse som är värd att spara för framtiden. Att göra intervjuer behöver inte vara svårt alls, och det kräver egentligen ingen direkt förkunskap. De allra flesta gillar att berätta om sig själva och med en nyfikenhet och ett öppet sinne för intervjupersonens berättelse kommer man långt. Det är dock ingen nackdel att förbereda sig en del inför intervjun. Här följer därför några tips och rekommendationer!

Livshistorisk intervju

Det finns många olika slags intervjutekniker. Hur man väljer att göra intervjun beror till stor del på hur den ska användas och vad den ska fokusera på. Det är därför bra att vara klar över syftet med intervjun. På museer är den livshistoriska intervjun vanlig. Då kan intervjupersonen berätta om sitt liv utifrån övergripande teman, såsom barndom, utbildning, familj och arbete. Intervjun kan även handla om något mer specifikt, till exempel erfarenheter från en viss arbetsplats, ett fritidsintresse eller en betydelsefull relation.

När vi berättar om våra liv gör vi det utifrån våra personliga referenser. En och samma händelse kan därför beskrivas på skilda sätt av olika personer. Utmärkande för den livshistoriska intervjun är att intervjupersonen inte ska behöva bli ifrågasatt eller kritiskt granskad av intervjuaren. Syftet är ju trots allt att ge utrymme för intervjupersonens upplevelser. Det utesluter inte att man som intervjuare kan ställa obekväma frågor, men det ska alltid göras med respekt för intervjupersonens integritet. Intervjun är en förtroendefull situation som kräver varsamhet, inte minst i bearbetningen av materialet.

Intervjua i praktiken

Intervjun kan vara både välstrukturerad och improviserad, men är ofta något däremellan. En del intervjuare föredrar att ha genomtänkta frågor, andra tar hellre med sig några stödanteckningar eller temarubriker. Gör på det sätt som du känner dig mest bekväm med! Det viktigaste är trots allt att vara en närvarande, nyfiken och följsam lyssnare. Vad kännetecknar egentligen en god lyssnare? Kanske har du en vän som får folk att vilja berätta, som du kan inspireras av? Formulera gärna öppna frågor och ställ helst inte flera frågor samtidigt. Pauser är bra eftersom det ger tid för reflektion. Ett knep är att i början av intervjun ställa öppna frågor för att sedan bli

mer specifik. Betrakta gärna frågeguiden som en ledstång och låt den intervjuade styra ordningsföljden och själv betona vad som är viktigt. Detta ger utrymme för berättelser som man i förväg inte föreställt sig.

Intervjun kan beskrivas som en balansövning mellan att styra och inte styra samtalet. Om intervjun ska fokusera på ett specifikt ämne kan det kännas utmanande att hantera utsvävande resonemang som inte går i linje med det. Då kan det vara bra att ställa en fråga om något helt annat eller göra en paus. Men ofta är det bättre att låta intervjupersonen tala till punkt. Det är inte så vanligt att människor berättar om sitt liv i kronologisk ordning. Ofta hoppar vi mellan olika tidsepoker och det är helt i sin ordning, som intervjuare är det bara att följa med. Ibland kan det vara bra att skicka frågorna till intervjupersonen i förväg, men då riskerar man att gå miste om spontana svar i intervjusituationen.

Det kan vara bra att upprepa en fråga flera gånger under intervjun. Det ger intervjupersonen tid att tänka efter och ibland är det andra svaret mer nyanserat. Fokusera gärna på detaljer genom att ställa följdfrågor: hur då, berätta mer, ge ett konkret exempel, nu förstår jag inte, hur gör du då, beskriv, och så vidare. Det är också bra att återkomma till sådant som av intervjupersonen framställs som vändpunkter i livet. Intervjupersonen kan uppmuntras fördjupa sitt resonemang och fundera över hur det samhällsliga sammanhanget påverkade situationen. Ett annat knep är att be intervjupersonen berätta med hjälp av sina sinnen. ”Hur lät och luktade det i ladugården?”, ”Hur smakade den nymjolkade mjölken?”. Sinnliga upplevelser ger intressanta dimensioner till berättelsen och är dessutom tacksamma i utställningar eftersom besökaren kan associera med hjälp av sina egna sinnliga referenser.

Samtycke

Det är rekommenderat att intervjupersonen skriver under en samtyckesblankett inför intervjun. I blanketten beskrivs bland annat syftet med intervjun, hur den ska användas och hur den ska förvaras. Om intervjupersonen har särskilda önskemål om hur materialet ska hanteras kan det specificeras i blanketten. Det är möjligt att samtyckesblanketten kan upplevas som lite formell, men den kan även inge förtroende. Betydelsen av samtyckesblankett kan inte nog understrykas, inte minst eftersom den möjliggör för framtida generationer att hantera intervjun i linje med intervjupersonens önskemål.

2. Fördjupande perspektiv

Ordet intervju härstammar från franskans *entrevue* som betyder möte. Intervjun skiljer sig från det vanliga samtalet genom att den görs med ett specifikt kunskapsmål, utförs i en bestämd situation och har en tydlig start och ett tydligt slut. Här följer några fördjupande perspektiv på intervjun som socialt och kulturellt möte.

Etnologens redskap

Intervjun har länge varit etnologens viktigaste redskap. Vid förra sekelskiftet åkte etnologer och lekmän landet runt för att göra intervjuer. Syftet var att samla in fakta om levnadsmönster och traditioner i det gamla bondesamhället som man var rädd skulle gå förlorat i och med industrialiseringen. De insamlade faktauppgifterna sorterades och arkiverades sedan ämnesvis. Intervjun är fortfarande ett av etnologens viktigaste redskap, men kunskapsmålet och intervjutekniken har förändrats över tid. Den etnologiska intervjun ses inte längre som ett redskap för att samla in generell fakta. Istället betraktas den som en situation i vilken berättelsen formas av det kulturella och sociala sammanhanget. Intervjuaren betraktas som en medaktör som genom sin närvaro påverkar intervjun, som ju trots allt är ett möte.

Djupintervjun är vanligt förekommande inom kulturarvssektorn och kvalitativ forskning. Med denna intervjuform söker man komma bakom det först sagda och tänkta. Den ger utrymme för utsvävningar och nyanserade, fördjupande resonemang. Gruppintervjuer möjliggör istället för intervjupersonerna att jämföra sina erfarenheter med varandra och associera. Ibland kan en form av "samtalsnorm" uppstå i gruppen som kan medföra att svaren blir liktydiga. Denna samtalsnorm är i sig intressant eftersom den kan säga något om rådande sociala och kulturella normer, men den kan samtidigt vara en utmaning för intervjuaren att hantera.

Kulturella möten

Intervjun är ett slags kreativt fält, ett samskapande mellan två eller flera personer, som äger rum i ett visst socialt och kulturellt sammanhang. Inför intervjun har både intervjuare och intervjuperson föreställningar om hur interaktionen ska fungera och om vem den andra kan tänkas vara. Förväntningarna påverkas både av vår sociala och kulturella tillhörighet och av tidigare erfarenheter. Det är bra att reflektera över hur dessa föreställningar kan tänkas påverka intervjusituationen. Hur skulle intervjun se ut om någon annan gjorde den?

Om man intervjuar en person man känner, är bekant med eller om man gör intervjun på ett tema som man känner till väl kan det vara utmanande att upprätthålla distansen till berättelsen, att ta på sig "forskarglasögonen". Förkunskapen kan å andra sidan göra det lättare att ställa specifika följdfrågor. Om man som intervjuare kommer "utifrån", utan så mycket förkunskap eller egna erfarenheter av det som intervjun handlar om, faller det sig ofta naturligt att man ställer öppna frågor, vilket underlättar andras läsning av berättelsen. Oavsett förkunskap är det viktigt att vara medveten om den makt man har som intervjuare, i alltifrån val av frågor till bearbetning av material till exempelvis en utställning. En rad andra faktorer påverkar också intervjun. Det är till exempel möjligt att en intervju som görs vid intervjupersonens köksbord ger en något annorlunda berättelse än om den skulle ha ägt rum på en mer formell plats.

3. Några praktiska tips

Inför intervjun

Frågeguide

En del intervjuare föredrar välstrukturerade frågelistor, andra använder enkla stödanteckningar. Gör på det sätt som känns bäst för dig, och känn av intervjusituationen.

Förbered tekniken

Gör dig bekväm med inspelningsutrustningen inför intervjun. Teknikstress kan distrahera både intervjuare och intervjuperson (kontrollera batterier, ställ in ljudkvalitet och så vidare). Det kan vara bra att göra en testinspelning med intervjupersonen innan du påbörjar intervjun. Ett tips är att be intervjupersonen beskriva något vardagligt, såsom dagens väder eller vad hen åt till frukost. Använd hörlurar när du lyssnar på testinspelningen.

Förbered rummet

Det är bra om intervjun utförs i ett tyst och ostört rum, särskilt om intervjun ska spelas upp i till exempel en utställning. Ljudet från till exempel en diskmaskin kanske inte märks i intervjusituationen, men kan upplevas som störande i en utställning. Tänk på att mobilens signaler även i tyst läge kan störa ljudkvaliteten. Dessutom riskerar mobilen att ta fokus från intervjun. Ta gärna med en klocka för att kunna ha koll på tiden.

Undvik stress

Ha god tidsmarginal så ni undviker stress innan, under och efter intervjun. Småprat är värdefullt för att skapa en avslappnad, förtroendefull situation.

Inget facit

En del blir nervösa när de ska intervjuas. Förklara gärna att det inte finns några rätta eller felaktiga svar. Om intervjun ska användas i en utställning redigeras dessutom ljud och citat.

Förklara syftet

Informera intervjupersonen i förväg om syftet med intervjun, hur den går till (exempelvis spelas in), hur den ska användas (exempelvis arkiveras, transkriberas) samt om din egen roll.

Samtyckesblankett

Be intervjupersonen läsa och underteckna samtyckesblanketten. Fråga om intervjupersonen har några frågor (se bifogat exempel på samtyckesblankett).

Bra att ha med

Samtyckesblankett, frågeguide, intervjupersonens och dina kontaktuppgifter, klocka, kamera samt extrabatterier till diktafonen.

Under intervjun

Nyfikenhet

Använd din nyfikenhet, med den kommer du långt!

Tyst närvaro

Man kan vara närvarande i samtalet på ett icke-verbalt sätt. Med kroppsspråk och ibland lågmälda "hummanden" kan man visa att man är med i samtalet.

Följsamhet

Låt samtalet leda intervjun. Det är bra att ställa följdfrågor så att intervjupersonen får förtydliga och fördjupa sina resonemang, exempelvis "kan du ge ett konkret exempel?", "hur då?". Hinner du inte med alla frågor kan du be att få återkomma och göra en till intervju.

Var dig själv

Som intervjuare påverkar man ofrånkomligt intervjun. Ett stelt bemötande ger ofta stela svar. Var på det sätt som du känner dig bekväm med och känn in intervjusituationen. Ett personligt förhållningssätt kan ge en mer avslappnad situation som i sin tur gynnar intervjun.

Ryggsäcken

Oavsett hur insatt man är i det ämne som ska undersökas bär man på en förförståelse, en ryggsäck med erfarenheter och föreställningar, som påverkar intervjun. Försök att ta på dig "forskarglasögonen", det vill säga även fråga om sådant som du har stor kunskap om.

Ta det lugnt

Försök att inte bli stressad och fylla på med frågor så fort det uppstår tystnad. Tankepauser är värdefulla eftersom de ger båda tid för eftertanke. Det är inte ovanligt att intervjuns guldorn formuleras efter en tankepaus.

Foto

Be gärna att få ta en bild på intervjupersonen om denne samtycker. Om intervjun ska användas i utställning är fotografi ofta en självklarhet, såvida intervjupersonen inte vill vara anonym, men även till arkivet är det värdefullt med bilder.

Efter intervjun

Transkription

Transkribera (skriva ut i ord) intervjun efter bestämd modell. Skicka den transkriberade intervjun till intervjupersonen om hen önskar (se bifogat exempel på transkriptionsmall).

Det är väldigt värdefullt att bifoga beskrivningar av intervjun eller dokumentationsprojektet till transkriptionen, till exempel varför intervjun gjordes och några omständigheter kring intervjun och dokumentationsprojektet. Det gör det mycket lättare för mindre insatta läsare att ta del av intervjun.

4. Teknik

Inspelning

Det behöver vara varken vara särskilt dyrt eller krångligt att spela in intervjuer. Det finns ett stort utbud av bra diktafoner som ger god inspelningskvalitet till ett relativt lågt pris, jämfört med för bara några år sedan. En diktafon spelar in ljudet digitalt, vilket underlättar både transkription och redigering. Ett tips är att spela in ljudet i ett så kallat wav-format. Detta ljudformat håller en högre kvalitet och är mer beständigt jämfört med det komprimerade mp3-formatet till exempel. Det går även bra att använda en smart telefon för att spela in intervjun.

Transkription

Att transkribera intervjun, det vill säga skriva ut intervjun i text, är oerhört värdefullt både ur bevarande- och tillgänglighetsynpunkt. Det finns flera så kallade transkriptionsprogram, till exempel Express Scribe. Detta program är gratis och går enkelt att ladda ner till din dator. Du hittar det här: <http://express-scribe.en.softonic.com/>

Ljudredigering

Om det inspelade ljudet ska användas i en utställning eller på annat sätt spelas upp, är det bra att lära sig grunderna i ljudredigering. Det finns en uppsjö av redigeringsprogram, alltifrån väldigt avancerade till enklare program. I Mac-datorer är ljudredigeringsprogram ofta förinstallerat. Om du har en annan modell och inte vill köpa ett program, finns det några bra gratisalternativ, till exempel Audacity <http://www.audacityteam.org/>

5. Exempel på samtyckesblankett

Samtycke till användning av insamlat minnesmaterial

Arbetets museum samlar på människors berättelser om vardagsliv och arbete för att bevara dessa upplevelser för framtiden. Jag samtycker genom min underskrift till att min berättelse samt eventuella tillhörande fotografier eller annat minnesmaterial sparas i Arbetets museums arkiv och får användas för forskning.

Användning i museets verksamhet

Materialet i arkivet används ibland även i verksamheten på Arbetets museum, exempelvis genom att presenteras i antologier, utställningar eller på webben.

- Berättelsen eller utdrag av berättelsen samt annat minnesmaterial får användas i Arbetets museums verksamhet*

Vid användning i museets verksamhet:

- Vill jag vara anonym*

Eventuell annan reservation:

.....

Datum.....

Ort.....

.....

.....

Namnförtydligande

Dina kontaktuppgifter (adress, telefon, e-post):

.....

.....

6. Exempel på transkriptionsmall

Projektets namn

Period som projektet pågår

Intervjuare: Förnamn Efternamn

Informant: Förnamn Efternamn, Ort, född

Datum:

Inspelningsplats:

Kontaktväg: tidningsartikel, internet, kollega, vänskap osv

Bakgrund och intervjusituation (Exempel)

X gick ut gymnasiet 2004. Han gick ekonomiska programmet. Efter det har han bl.a. jobbat ett halvår som volontär i S. Nu ska han snart börja studera på Högskolan i Z. Jag har tagit kontakt med X eftersom han är medlem i Y som han är kontaktperson för. Skälet till att jag valde att kontakta X i Y är endast att jag vill att informanterna kommer från olika delar av landet och det råkade bli Y i det här fallet.

Störande ljud: Trafikbrus utifrån.

Speciella omständigheter: Intervjun genomförs i ett rum på studiehemmet H (där jag har kontakter) i N, eftersom det var svårt att hitta en lugn lokal på Arbetets museum den här dagen. X skulle egentligen kommit tidigare på dagen med tåg, men missade ett byte av tåg någonstans på vägen mellan Z och N. Då åkte han tillbaka till Z och tog bilen istället. X är rejält förkyld. Näsan rinner och kanske har han till och med lite feber. Han har lite svårt att komma igång och prata och jag ställer ovanligt många ledande frågor.

Sammanfattning av intervjun

Transkription: Förnamn Efternamn

Transkriberingsprinciper

Exempel på transkriberingsprinciper

- Jag använder i huvudsak skriftspråksstavning, men med vissa inslag av talspråk.
- För att markera betoning har jag använt **fet** stil.
- Paus har jag valt att markera med ...
- Alla ickeverbala kommentarer är skrivna inom parentes, exempelvis (skrattar)

I= Intervjuare Förnamn Efternamn

IP **alt Informantens initialer** = Intervjuad Person, Förnamn Efternamn

I:

IP:

Numrera sidorna

Referenser

Arvidsson, Alf (1998). *Livet som berättelse*. Lund: Studentlitteratur.

Eva Fägerborg i Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (1999). *Etnologiskt fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.

Götlind, Anna & Kåks, Helena (2004). *Handbok i konsten att skriva*. Stockholm: Natur och kultur.

Silvén-Garnert, Eva (1993). *Muntliga möten*. Stockholm: Nordiska museets förlag.

Vetenskapsrådets etiska riktlinjer, <http://www.vr.se>